

Asia: VN/8051/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos)

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne ja yleiset kommentitne demokratiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta

- Eriarvoistuminen on suurin nuorten osallisuuden haaste, joka läpileikkaa koko nuorisolan toimintaa ja nuorten omia vaikutusmahdollisuuksia.
- Alle 18-vuotiaiden mahdollisuudet osallistua itseään koskeviin asioihin eivät toteudu yhdenvertaisesti.
- Nuoret tarvitsevat moninaisia keinoja saadakseen äänensä kuuluviin. Niiden tulee olla osana rakenteita, ei hankkeita tai pistemäisiä. Niissä tulee panostaa nuorten kanavissa viestimiseen ja tavoitella moninaisissa taustalla olevia nuoria.
- Nuorten osuus eri vaaleissa niin äänestysprosentin, ehdokkaiden ja läpimenevien joukosta on huolestuttavan matala.
- Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukseen tulee panostaa yhä enemmän.
- Erilaiset keinot vaikuttaa mahdollistavat nuorille löytää oman väylän vaikuttaa, keinovalikoimaan tulisi kuulua nuorten osallistuvabudjetointi, nuorisovaltuustot, raadit, puntaroivat kansalaiskeskustelut jne.

Linjaus 1: Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Vaalijärjestelmän uudistaminen*
- *Vaalien turvallisuuden vahvistaminen*
- *Äänestysmahdollisuuksien joustavoittaminen ja sähköisen äänioikeusrekisterin laajamittainen käyttöönotto*
- *Äänestysaktiivisuuden ja monipuolisen ehdokasasettelun edistäminen*

Nuoret ovat aliedustettuina niin vaalien ehdokasasettelussa, vaaleissa läpi menneissä kuin äänestävien joukossa. Nuoret äänestävät kaikissa vaaleissa muita ikäryhmiä vähemmän, jolloin myös nuorten ääni kuuluu päätöksenteossa muita vähemmän. Esimerkiksi kuntavaaleissa 2017 vain noin kolmannes 18-24-vuotiaista äänesti ja valittujen kunnanvaltuutettujen keski-ikä oli 51 vuotta. Vuoden 2022 aluevaaleissa nuorten osuus valtuutetuista jäi 4,7 prosenttiin.

Puolueiden tulisi puhutella nuoria äänestäjiä, kannustaa heitä ehdolle ja tukea ehdokkuudessa. Nuorten äänestysaktiivisuuden nosto vaatii myös äänestyspaikkojen asettamista sinne, missä nuoret luontevasti liikkuvat: esimerkiksi oppilaitoksiin ja ostoskeskuksiin.

Suuret vaalipiirit paisuttavat kampanjabudjetteja, joka vaikeuttaa myös nuorten ehdokkaiden läpimenoa.

Ylen Hyvin sanottu -hankkeen kyselystä selviää, että lähes kaksi kolmasosaa suomalaisista kokee vallitsevan keskustelukulttuurin huonontuneen. Merkittävä enemmistö, lähes 80 prosenttia, kokee keskustelun muistuttavan liikaa riitelyä. Nuoret ovat päätöksenteossa selvästi aliedustetussa asemassa ja vaikuttamismahdollisuudet verrattuna aikuisiin ovat selkeästi suppeammat. Kärjistynyt keskustelukulttuuri ei anna tilaa nuorille edistää itselleen tärkeitä asioita turvallisesti julkisessa keskustelussa.

Linjaus 2: Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Yhdenvertaisen osallistumisen edistämien ja kytkeminen vahvemmin osaksi päätöksentekoa ja valmistelua.*
- *Osallisuusjärjestelmien kehittäminen sekä arviointi kunnissa ja hyvinvointialueilla.*
- *Aloite-instrumenttien tarkastelu sekä erilaisten osallistumis- ja vaikuttamismenetelmien laajamittainen hyödyntäminen. Digitaalisen osallistumisen ja verkkodemokratiapalvelujen kehittäminen.*

- ***Osallistumistoimien arviointi ja mittaaminen sekä yhdenvertaisen osallistumisen kehittäminen.***

Nuorten osallistumismahdollisuudet paranivat kunnissa huomattavasti kun nuorisovaltuustot sidottiin lakiin. Monissa kunnissa on käytössä myös muita tapoja osallistaa ja kuulla nuoria. Ongelmana on, että kuntien toimenpiteet poikkeavat toisistaan voimakkaasti. Nuoret ovat siis eriarvoisessa asemassa kotikuntansa perusteella.

Sama riski on nähtävissä hyvinvointialueilla, joissa osallisuustoimenpiteitä vasta rakennetaan. Jokasella nuorella tulisi voida olla mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kotikunnasta tai kotihyvinvointialueesta huolimatta. Nuorisovaltuustojen rinnalla tulee soveltaa monipuolisesti nuorten osallistuvabudjetoimia, erilaisia raateja ja puntaraisia kansalaiskeskusteluja.

Hyvinvointialueella tulee huomioida nuoret palvelujen käyttäjinä ja kerätä heiltä jatkuvaa palautetta palveluiden toimivuudesta ja laadusta. Palautteen tulee välittyä hallintoon ja päättäjäille, jotka voivat tehdä tarvittavat muutokset.

Luonnoksessa todetaan, että osallistumistoimien arviointiin ja mittaamiseen panostetaan jatkossa. Tämä on toivottu ja iloinen asia.

Linjaus 3: Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Toimenpide-ehdotusten teemat demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi

- ***Nuorten koulutuspolkujen eriytymiseen puuttuminen varhaisessa vaiheessa. Osallistumista tukevan tietopohjan ja valmiuksien varmistaminen.***
- ***Ajantasaisten koulutus- ja oppimateriaalien saatavuuden parantaminen (demokratia- ja ihmisoikeuskysymyksistä). Valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamisen selvittäminen sekä ajankohtaisten pilottihankkeiden tulosten valtakunnallinen jalkauttaminen.***
- ***Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen pitkäjänteinen kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeusasioissa.***
- ***Kansalaistaitojen sekä avoimen keskustelun vahvistaminen disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi (ml. digitaalinen- ja mediakasvatus).***
- ***Yleisten kirjastojen ja museoiden verkoston roolin vahvistaminen yhteiskunnallisen osallistumisen ja medialukutaidon vahvistamisessa.***
- ***Demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan osaamisen vahvistaminen ja painoarvon lisääminen kotoutumiskoulutuksessa sekä monikielisessä yhteiskuntaorientaatiossa.***

- ***Riittävien resurssien turvaaminen kansalaisyhteiskunnan toimijoille demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen.***

Demokratia- media- ja ihmisoikeuskasvatuksen hajaantuminen on valitettavaa, mutta ei yllättävää. Erilaiset mahdollisuudet koulutukseen eriarvoistaa nuoria ja vaikuttaa heidän tietoihin ja taitoihin yhteiskunnasta ja kansalaisuudesta. Opetussuunnitelmia tulisi tarkentaa, opettajainkoulutusta muokata ja täydennyskoulutusta lisätä koulutuksia teemoista.

Nuorten äänestysprosentti on riittävä huoli panostaa asiaan. Sukupuolittunut ero kansalaispätevydessä kertoo, että ongelma alkaa jo nuorena ja jatkuu korkeakouluun asti.

Erytynen huoli on haavoittumassa asemassa olevista nuorista, kuten vammaisista tai huostaan otetuista jotka kokevat valmiiksi yhteiskunnan osalta marginalisointia.

Linjaus 4: Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää

- ***Julkisen hallinnon viestinnän kehittäminen yhteiskunnan toimintaan liittyvissä asioissa.***
- ***Julkisuuslain uudistuksen loppuunsaattaminen. Avoimuusrekisterin saattaminen voimaan, seuranta sekä kehittämistarpeiden arviointi.***
- ***Lainsäädäntäprosessin avoimuuden ja osallistavuuden parantaminen sekä virkamiesten osaamisen kehittäminen.***

Alle 18 vuotiaat nuoret eivät pääse vaikuttamaan itseään koskeviin valtionhallinnon tasolla kuin pistemäisesti. Nuoret eivät saa äänestää, asettua ehdolle tai allekirjoittaa heitä kiinnostavia kansalaisaloitteita. Erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien nuorten ääni jää piiloon, joka todetaankin luonnoksessa selkeästi.

Nuoria tulisi kuulla osana rakenteita ja riittävän varhaisessa vaiheessa. Nuorille tulee osata kertoa miksi heitä kuullaan ja mitä väliä kuulemisella on. Nuorten tulee voida seurata eri hankkeita myös kuulemisen jälkeen. Tämä vaatii, että lakihankkeissa panostetaan selkeään ja ymmärrettävään kieleen.

Linjaus 5: Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa

- *(Puolueiden välisen) dialogin ja yhteistyön tunnistaminen keskeiseksi elementiksi rakentavassa yhteiskunnallisessa keskustelukulttuurissa.*
- *Hyvien väestösuhteiden edistäminen dialogin keinoin.*
- *Oikeiden osallistuminstrumenttien valinta osallistumisen eriytymisen vähentämiseksi.*
- *Viranomaistoimien jatkaminen ja osaamisen kehittäminen vihapuheeseen ja häirintään puuttumiseksi.*
- *Vihapuheen ehkäisy sekä tietoisuuden lisääminen vihapuheen ja häirinnän kohtaamisesta sekä sananvapauden rajoista.*

Tällä hetkellä Suomen kansallinen lainsäädäntö tunnistaa suurimman osan vihapuheen eri muodoista. Viharikoksen tekijä joutuu kuitenkin harvoin vastuuseen eikä lainsäädännön rajojen ylittämisestä seuraa useinkaan rangaistusta. Tämä on merkittävä turvallisuusuhka ja voi toisaalta vääristää ilmiön laajuutta pienemmäksi, mitä se todellisuudessa on.

Minimivaatimus on, että viharikoksen tehnyt ihminen joutuu vastuuseen teostaan ja rikoksen kohde saa oikeutta. Se vaatii muun muassa resurssien uudelleenkohdentamista ja tietoisia arvovalintoja. Lainsäädäntö muuttuu nopeammin kuin rakenteet, mutta aikaansa sopiva ja tarkoituksenmukainen lainsäädäntö korjaa osaltaan myös rakenteita. Jos lainsäädäntö ja regulaatio ovat kansainvälisellä tasolla kunnossa, kansallisella tasolla vastuuksi jää taata resurssit ja vastata seurauksista.

Tavoiteltavat toimet:

- Sukupuoli kirjataan rangaistuksen koventamisperusteeksi.
- Viharikosten tutkimiseen ohjataan vaadittavat resurssit.
- Viharikoksissa, esimerkiksi maalittamisessa, huomioidaan yksittäisten lievempien tekojen vakavuus jatkuvana ilmiönä

Linjaus 6: Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa
Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista

- *Autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan merkityksen tunnistaminen sekä kumppanuuteen perustuvan sektorien välisen yhteistyön edistäminen.*
- *Kansalaisyhteiskuntaan liittyvien muutosten ja niiden vaikutusten pitkäjänteinen arviointi ja seuranta.*

- ***Kansalaistoiminnan rahoitus- ja varainhankintatietoisuuden ja osaamisen tukeminen sekä varainhankintainnovaatioiden kehittäminen.***
- ***Nuorten vapaaehtoistoiminnan tukeminen koulujen ja oppilaitosten avulla.***
- ***Kansalaisyhteiskuntatutkimuksen edistäminen ja tutkimustiedon parempi hyödyntäminen. Virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamisen ja –tietämyksen vahvistaminen.***
- ***Kulttuurilaitosten roolin ja toiminnan vahvistaminen kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa sekä kulttuurin nostaminen kestävän kaupunkikehityksen keskiöön.***

Ei lausuttavaa

Linjaus 7: Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä

- ***Toimijoiden yhteydenpidon lisääminen kansallisella tasolla ja Suomen kansainvälisen demokratiatyön kehittäminen kokonaisuutena. Suomalaisen demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltioalan asiantuntemuksen hyödyntäminen kansainvälisessä yhteistyössä.***
- ***Politiikassa aliedustettujen ryhmien poliittisen osallistumisen vahvistaminen tukemalla kansainvälisesti puolueita ja parlamentteja. Erilaisten tapojen kehittäminen tukemaan eri toimijoiden osallistumisoikeuksien toteutumista sekä mediavapautta.***
- ***Valtioneuvoston tutkimustoiminnan kehittäminen sekä seuranta kansainvälisen demokratiatyön vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista.***
- ***Suomen aktiivinen toiminta Euroopan Unionin Team Europe Democracy–aloitteessa ja hallitusten välisissä demokratiajärjestöissä. Suomen tuki Kansainväliselle demokratia- ja vaaliapuinstituutille (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA).***

Haluamme kiittää valtionhallinnossa valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman (VANUPO) sekä kansallisen lapsistrategian puitteissa tehdystä työstä. Toivomme, että sieltä kerätty osaaminen ja henki jatkaa matkaa muualle valtionhallintoon ja pysyviä nuorten osallisuuden menetelmiä jäisi käyttöön.

Laurila lida
Suomen nuorisoalan kattojärjestö Allianssi ry